

A SARKVIDÉKTŐL BUHARÁIG

Hevenyészett interjú egy magyar globetrotterrel

Kistáska, portable gép és kéziratok.

Június utolsó napjaiban táviratot találtam az asztalomon. „Hét óra húszkor érkezem Nyugatnál Koestler.” Hét óra tíz volt. Mire a Nyugati csarnokához értem, a vonat már befutott, az érkezők fűrtökben rajzoltak kifelé a kapukon. Hogyan találjam meg ebben az embergomolyagban, akit keresek? Ekkor valaki a vállamra ütött.

— Halló!

Az a zömök termetű, szőke fiatalember volt, aki az érkezését jelezte. Akivel Berlinben találkoztam utoljára. Esőköpeny volt a karján, egyik kezében egy portable írógépet tartott, a másikban egy irattáskát.

— Halló — szorongattam a kezét — , honnan jön?

— Buharából — mondta egyszerűen.

— Így?

— Így.

Tulajdonképpen nem csodálkozom azon, hogy csomagok nélkül érkezik. Ugyanígy fogadtam, amikor Bagdadból jött, s ugyanígy szállt ki, esőköpenyvel és portable géppel Friedrichshafenben a zeppelinből, mikor az sarkvidéki útvjáról visszaérkezett. Szó nélkül belékaroltam, s elindultam vele a szemerkélő esőben az Oktogon felé. Félóra múlva már asztalnál ültünk egy Andrassy úti villában; Koestler kissé magasabban, mint a többiek, mert az akatáskáján ült.

— Nagyon vigyázok rá, mert már háromszor elvesztett — mentegetőzött.

— Mit őriz benne? — kérdezgették a kíváncsiak.

— Kéziratokat.

Versenyt az esztendőkkal!

A száguldó riporter életrajzi adatai

A „száguldó riporterek” céhének Egon Ervin Kisch az atyamestere. A céh tagjai nyughatatlan fiatal írók, akik esőköpenyvel és portable géppel járják az egzotikus világreszeket. Nem is riporterek a szó hétköznapi értelmében, hanem a megfigyelés művészei. Nem villamoson utaznak, hanem gyorsvonaton vagy autón, s ha lehet, repülnek, hogy madártávlatból lássák a világ kontúrjait. Nem a helyi jellegű események vonzzák őket, hanem a nagy összefüggések, összeomló vagy épülő társadalmak, fajok és osztályok élet-halál küzdelmei. Riportereknek csak annyiban nevezhetők, hogy nem ülnek fel a divatos jelszavaknak, és saját szemükkel akarják ellenőrizni a kor nagy eseményeit. Ennek a gárdának egyik legtöbbet ígérő tagja ez a fiatalember, aki a minap Budapestre érkezett. Megfigyeléseit Palesztinában kezdte, honnan jelentéseket küldött a *Neue Freie Presse*-nek a

felépülő zsidó államról s az arab nemzetiségi mozgalmakról. Mikor a Közel-Kelet eseményei foglalkoztatták a világot, Bagdadba költözött. Sivatagokat repült át, hogy lapzárta előtt érkezhessenek meg Bécsbe vagy Párizsba táviratai.

Néhány évvel később Eckenert követi sarkvidéki útján. Ő az egyetlen hírlapíró a fedélzeten. Tanúja annak a felejthetetlen pillanatnak, mikor az óriáshajó felfedezi egy sarki öböl mélyén az oroszok expedíciós hajóját, a *Maligin*-t. A csodamadár leereszkedik a jégtömböktől zajló öbölbe s az erős áramlás majdnem tovasodorja. Tizenhárom percig csillog a zeppelin alumíniumburka mozdulatlanul az ember nem látta Ararát jégtengere felett. Aztán fellendül a magasba s tovasuhan. A csodahajó megfigyelőkabinjaiban fényképezek és térképrajzolók ellenőrzik az átrepült területeket. E néhány napos dermesztő repülés megváltoztatja a sarki térképeket. Szamojlovics, az orosz geográfus kék ceruzával húzza keresztül mappáján a Ferenc József-földet, s új kontinenseket rajzol a helyébe. A nyolcvanharmadik szélességi fokon a zeppelin rádiókészüléke felmondja a szolgálatot. Utasai el vannak vágva a világtól. Az éjszakátlan világosságban elvesztik időérzéküket — a felhők kísérteties játéka jéghegyeket állít útjukba, sarki délibáb incselkedik velük. Mindenki izgékony és ideges. Lázaz az álmatlanságtól, csak a kis műszerek ketyegnek megrendíthetetlen nyugalommal, a nagyra törő emberiség hű kis cselédei. Már olvad a jég, nyílt vizek, vigasztalan tundrák felett lebegnek az utasok, majd feltűnnek az első hajók, s váratlanul kattogni kezdenek a távirászkabinjában a morzejelek. A zeppelin megmenekült.

Noé bárkájának állítólagos roncsai

Két esztendő múlva az Ararát ködhe vesző csúcsára bámul fel a hírlapíró. Oda, ahonnan Noé ősapánk, mikor a vizek végre apadni kezdtek, világgá küldte híres galambját. Az Ararát már csak azért is izgatja, mivel 1932 augusztusában egy Mr. Wells nevű amerikai utazó, aki a chicagói földrajzi társaság megbízásából utazza be Örményországot, azzal a felfedezéssel lepte meg a világot, hogy Jereván város közelében sikerült megtalálnia Noé bárkájának a roncsait.

Koestler két okból is gyanakodott a felfedezés komolyságában. Elsősorban azért, mivel a bárka roncsainak az Ararát hegy ormán kellene leledzenie, mely hegyorom 5160 méter magasan fekszik, másodszorban pedig azért, mivel a felfedezés hírét egy chicagói újság röpítette világgá. Éppen ezért hűségesen utánajárt a derék utazó nyomdokainak, s az általa megjelölt helyen rá is akadt a tűzimádók kőoltárára,

amelyet a chicagói földrajzi társaság érdemes tagja Noé hárkájának nézett.

A marxista fakír

Jerevánban, Örményország újonnan született fővárosában indiai fakír előadását hirdették öles falragaszok. Furcsa volt ez, mert a szovjetbirodalomban mindennemű misztikus vagy babonás mutatványt szigorúan tilt a törvény. Még furcsább volt, hogy a mutatványhoz az örményországi ifjúkommunisták zenekara szolgáltatott kísérezését.

— Elvtársak, figyeljete! — kiáltotta a fakír.

Szájához illesztette a kardot, s elnyelte markolatig. Utána tüzet fújt az orrlukaiból. Minden egyes mutatványát harsogó taps fogadta, s minden szám után tust fújt a zenekar.

De ez a fakír nem volt igazi fakír.

Rendes, jól fizetett állami hivatalnok volt ő, aki felsőbb utasításra járta a városokat, hogy a mutatványok végeztével megismertesse közönségével az úgynevezett hívésztrükköket. Destruktív munkát végzett tehát, leleplezte a csodatételeket.

Fekete kéz a hálókocsiban

— Halljunk valami szovjet erotikát! — faggatja a száguldó riportert a társaság.

A vendég eltűnődik.

— Inkább egy izgalmas detektívtörténetet mesélek, illetőleg nekem mesélte az Izvesztyija egyik riporternője, akivel a „Kamill Jakupoff” csavargózősön napokig utaztam együtt a Volgán Nyizsnyij Novgorod felé. Fél északakat beszélgettünk át egymással közös fülkénkben a napokig tartó hajóúton. Az ilyen kis hajókon kevés a hely, és sok az utas. Ezért aztán különböző nemű utasok kénytelenek közös hálófülkében aludni, ami azonban Szovjet-oroszországban megszokott dolog. „Így kerültem — mesélte útitársnőm — közös hálófülkébe egy jól öltözött idegen úrral, mikor egyszer Moszkvából Leningrádba utaztam. Az idegen illedelmesen megvárta a folyosón, míg éjszakai toalettemmel elkészülök, majd bejött s megkérdezte, hajlandó volnék-e társalogni vele, míg elálmosodom. Erélyesen visszautasítottam közeledését, mire ő udvariasan bocsánatot kért, és felkapaszkodott a fekhelyére. Néhány perc múlva eloltotta a lámpát, úgyhogy csak a fejpárnám mellett lévő kis éjjeli lámpa világított. Én könyvemet kinyújtva, hogy a lámpa fénye a nyomtatásra essék, még olvastam. Egyszerre csak két kinyújtott kéz ereszkedik alá a magasból, fenyegetően görbülő ujjakkal, mintha a torkomat keresné. Megdermedtem a rémülettől. A kéz ágyam felett lebegett, majd visszahúzódott. Lélegzet-visszafojtva vártam, mi lesz. Pár pillanatig nem történt semmi. Aztán a kéz újra aláereszkedett, s megint ott lebegett a fejem felett. Mikor a játék harmadszor is megisméltődött, nyilvánvalóvá vált előttem, hogy a felettem fekvő ember örült, vagy csak arra vár, mielőtt megfojtana, hogy a szemeim lecsukódjanak az álmoságtól. Nem mertem meghúzni a

vészféket, nem mertem ingerelni, hiszen biztosan megöl, mire a kalauz berontana...

Minden izgalmam ellenére végül is elnyomott az álom, s mire felébredtem, reggel volt. Felpillantottam — az idegen már eltávozott. Am alig léptem ki a folyosóra, talákoztam vele. Az étkezőkocsiból jött, s mosolyogva figyelmeztetett, hogy siessek, mert a reggeli kávé kitűnő. Aztán megkérdezte, hogy aludtam, s gúnyos mosollyal hozzátette: — Remélem, asszonyom, nem ijedt meg nagyon. Én ugyanis filmoperatőr vagyok, s mikor láttam, hogy ön kinyújtott karral olvas, kíváncsi voltam, milyen hatást tenne a falon a kezem árnyéka, ha kinyújtanám, s úgy tennék, mintha meg akarnám fojtani.

Mielőtt pofonvághattam volna ezért a szemtelenségért, megállt a vonat, s a vakbuzgó filmoperatőr kalapját lengetve leugrott a kocsiból.”

A buharai emír háreme

— Erotikus történetet kérünk! — duzzogott a hallgatóság.

— Majd mindjárt elveszem a kedveteket az erotikától. Mesélek valamit a buharai emír háreméről.

— Halljuk a háremet!

Olim Chan ibn Abdul Rachad Chan ibn Muzaffar-
chan — röviden így hívták az utolsó buharai emírt. 1920-ban vetett véget a forradalom példátlanul kegyetlen uralkodásának. A jeles férfiú ez idő szerint teakereskedő Afganisztánban, ahová bukása után menekült. De palotája még látható, sőt az Inturist (orosz idegenforgalmi hivatal) alkalmazottai kíváncsira meg is mutatják az arra járó gazdag amerikaiaknak a háremét.

Az emír palotája elképesztően pazar, de éppen olyan izléstelen épülettömbök sorozatából áll. Tehát pontosan olyan, amilyenek a kis Móricka a buharai emír palotáját elképzeli. A hárem viszont meglepően egyszerű: sivár, kaszárnyaszerű, szürke épület.

A buharai emír családi köre a következő személyekből állott: volt négy hivatalos felesége, negyven kegyencnője és átlagban százötven háremhölgye.

A négy hivatalos feleség többé-kevésbé reprezentációs személyiségnek számított. Ezeknek külön lakosztályaik voltak, nem a háremben, hanem a palotában. A negyven kegyencnő tíz szobában lakott, négyesével. A háremhölgyek hombárszerű helyiségekben aludtak együtt, mint az árvagyerek vagy a közkatonák. Életük bénító uralomban telt el. Napirendjük nagyjában a következő volt: reggel ötkor a szolgálattelvő öregasszonyok harsány ébresztésére keltek, megmosakodtak a hárem udvarán levő közös medencében, közösen kitakarították az alvóhelyiségeket, majd megkapták a reggelijüket, termenként egy-egy hatalmas tál piláfot, amelyet kézzel gombócokba gyömöszölve fogyasztottak el, az áhítatos reggeli ima után. A délelőtt énekkel, mesemondással múlt el, ugyanazzal a délután, és nem volt más az esti programjuk sem. Az emírt egyszer látták életükben, többé soha.

Évek múltak ebben a halálos unalomban, s meg-

váltás volt a számukra, ha az emír valamelyiküket odaajándékozta valamelyik bizalmi emberének

A buharai emír egyike volt a Kelet legvéreskezőbb uralkodóinak. 1917-től 1920-ig körülbelül négyezer alattvalóját végeztette ki. A kivégzésnek három módja volt: az egyszerű lefejezés, a lenyakaltatás és a magas toronyból való letaszítás. A lefejezés és a lenyakaltatás között finom különbséget kell tennünk: az előbbi pallossal történt, az utóbbi szuronnal, amelyet az áldozat tarkójába döftek, s megforgattak a nyaka körül.

— Félelmetes, de irigylésre méltó impressziók — jegyezte meg a történet után csendesen valaki.

— Ó, ezek csak izolált pillanatok. A mai utazó nem hajszolja a háborzongató eseményeket. Még csak az érdekeseket sem túlságosan. Engem például minden izgalmas történetnél jobban érdekel egy-egy

jól összeállított statisztika. A számok szürke tömkelege világít bele igazán egy-egy idegen ország struktúrájába, gazdasági és kulturális állapotába. Annyi bizonyos, hogy tudni kell olvasni a számokban. S aztán vannak teljesen üres órák, sőt napok. Kivált, amikor az ember utazik. Ne felejtsek el, hogy egy teljes hétig tart, míg az ember keresztülutazik Szibérián. De a vonatban még hagyján. A repülőgépen való utazás sokkal unalmasabb.

— Ezekben az üres órákban mivel szórakozott?

— Megírtam az élményeimet. És írtam egy színdarabot, amelynek *Ultimátum* a címe. A Belvárosi Színház mutatja be a jövő szezón elején.

Megjelent A Hír 1933. júliusi számában

Fehér László: Kőbéka 1986